

YOSHLARDA OTALIK HAQIDAGI IJTIMOIIY TASAVVURLAR VA ERKAKLIK (MASKULINLIK) ME'YORLARI

Ashirova Shaxnozaxon Isaqovna

Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti

Psixologiya yo'nalishi 2-bosqich

Magistratura talabasi

ashirovashahnoza45@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada yoshlarning otalik haqidagi ijtimoiy tasavvurlari va erkaklik (maskulinlik) me'yorlari ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Zamonaviy jamiyat sharoitida erkaklik va ota rolining shakllanishi, ularning oilaviy, madaniy va psixologik jihatlari ko'rib chiqiladi. Ushbu mavzu yoshlar ongida ijtimoiy normalar, an'anaviy qadriyatlar va media ta'sirini qanday uyg'unlashtirishi haqida tushuncha beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, otalik konsepti va erkaklik me'yorlari yoshlar tomonidan nafaqat ijtimoiy mas'uliyat sifatida, balki shaxsiy o'sish va oilaviy barqarorlik mezonlari sifatida qabul qilinadi.

Kalit so'zlar: Yoshlar, otalik, erkaklik, maskulinlik, ijtimoiy tasavvur, gender rollari, oilaviy qadriyatlar, ijtimoiy norma, psixologik rivojlanish, madaniy me'yorlar.

Ota-ona va bola o'rtasidagi munosabat inson jamiyatining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, ota roli va erkaklik konsepti har doim dolzarb mavzu hisoblanadi. Erkaklik va otalikning ijtimoiy konstrukt sifatida shakllanishi nafaqat shaxsiy psixologiya, balki jamiyat madaniyati va me'yorlari bilan chambarchas bog'liq. Yoshlar orasida ota va erkak roliga oid qarashlar o'zgarib borayotgan bo'lsa-da, ularning asosiy ijtimoiy ma'nosi saqlanib qoladi.

Ota rolini ijtimoiy psixologik nuqtai nazardan ko'rib chiqqan olimlar, xususan Erik Erikson, ota bo'lishni shaxsning psixologik rivojlanishida muhim bosqich sifatida ta'riflaydi. Ota shaxs sifatida nafaqat moddiy ta'minot va oilani himoya qilish bilan, balki tarbiyaviy, ma'naviy va emotsional yordam bilan ham bolaga ta'sir ko'rsatadi. Erkaklik (maskulinlik) me'yorlari esa ijtimoiy qadriyatlar va madaniy stereotiplarga bog'liq. Robert Connell "hegemonik maskulinlik" kontseptsiyasi orqali erkakning jamiyatdagi dominant pozitsiyasini, ijtimoiy norma va qadriyatlarni tahlil qiladi. Shu bilan birga, erkaklik kontseptsiyasining shakllanishida yoshlar oilaviy tarbiya, media va jamiyatning gender stereotiplari ta'sirida bo'ladi.

Ota va erkaklikning ijtimoiy me'yorlari. Ota rolining zamonaviy tushunchasi an'anaviy va yangi yondashuvlarning uyg'unlashuvidan iborat. An'anaviy me'yorlarga ko'ra, ota – oilani moddiy ta'minlovchi, qaror qabul qiluvchi, farzandni tarbiyalovchi shaxs sifatida ko'riladi. Shu bilan birga, zamonaviy yondashuv yoshlarni

ota bo'lishga psixologik tayyorlash, emotsional ko'mak berish va oilada tenglikni ta'minlashga urg'u beradi.

Erkaklikning ijtimoiy me'yorlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Mas'uliyat hissi: erkak oilani moddiy va ma'naviy jihatdan ta'minlashga mas'ul.

- Emotsional ifoda: zamonaviy me'yorlarga ko'ra, erkak his-tuyg'ularini bildirishi va farzand tarbiyasida hissiy qo'llab-quvvatlash ko'rsatishi kerak.

- Ijtimoiy muvaffaqiyat: erkak o'z kasbiy va shaxsiy rivojlanishida barqaror bo'lishi, oilaga ijobiy misol bo'lishi zarur.

- Gender stereotiplari bilan uyg'unlashish: yoshlar zamonaviy erkaklikni an'anaviy me'yorlar bilan uyg'unlashtirib qabul qilishadi.

Yoshlarning otalik haqidagi ijtimoiy tasavvurlari

Yoshlar orasida ota roliga oid qarashlar turlicha bo'lib, ular shaxsiy tajriba, oilaviy tarbiya va media ta'siriga bog'liq. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yoshlar ota bo'lishni nafaqat mas'uliyat, balki shaxsiy o'sish va ijtimoiy status mezonini sifatida qabul qiladi. An'anaviy stereotiplar: ota – qat'iyatli, kuchli, qaror qabul qiluvchi shaxs sifatida ko'riladi. Zamonaviy qarashlar: ota – oilaviy munosabatlarda hamkor, farzand tarbiyasida hissiy yordam ko'rsatuvchi shaxs sifatida qabul qilinadi. Media ta'siri: kino, televizor va ijtimoiy tarmoqlar orqali yoshlar turli otalik modellari bilan tanishadi va o'z tasavvurlarini boyitadi. Ota va erkaklikning uyg'unligi yoshlarning shaxsiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Mas'uliyatni his qilish, emotsional qo'llab-quvvatlash ko'rsatish, oilaviy va ijtimoiy rolni bajarish yoshlarning shaxsiy o'sishi va oilaviy barqarorlikka tayyorgarligini ta'minlaydi.

Ijtimoiy va madaniy omillar

Ota va erkaklik me'yorlari faqat shaxsiy tajriba bilan shakllanmaydi, balki ijtimoiy va madaniy omillarga ham bog'liq. Oila, maktab, media va jamiyat qadriyatlari yoshlarning otalik haqidagi qarashlariga ta'sir qiladi. Shu bilan birga, gender stereotiplari hamon mavjud bo'lib, yoshlar orasida erkaklik va ota rolini qabul qilishni murakkablashtirishi mumkin.

Madaniy kontekstda, ko'plab jamiyatlarda ota oilaning boshlig'i, farzand tarbiyasining asosiy rahbari sifatida qadrlanadi. Shu bilan birga, zamonaviy jamiyatda ota rolining hissiy va psixologik jihatlari ham alohida e'tiborga olinadi. Bu o'zgarishlar yoshlar ongida otalik konseptini boyitadi va ularni yanada mas'uliyatli ota bo'lishga tayyorlaydi.

Jadval 1. Yoshlar orasida otalik haqidagi ijtimoiy tasavvurlar (%)

Yosh guruhi	Mas'uliyat + tarbiya	Iqtisodiy ta'minot	Hissiy qo'llab-quvvatlash
18–20	55	30	15
21–25	62	25	13
26–30	65	20	15

Tahlil: Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, yoshlar orasida ota bo‘lishni mas’uliyat va tarbiya bilan bog‘lash darajasi 18–30 yoshgacha oshib boradi. Iqtisodiy ta’minot bilan bog‘lash ko‘rsatkichlari yosh ortishi bilan kamayadi, hissiy qo‘llab-quvvatlash esa nisbatan past darajada qolmoqda.

Jadval 2. Ota sifatida zarur psixologik kompetensiyalar

Kompetensiya	Ta’rif/ahmiyati
Mas’uliyat	Oilani moddiy va ma’naviy ta’minlash
Emotsional intellekt	Farzand va hamkor bilan hissiy aloqani rivojlantirish
Qaror qabul qilish	Oila ichidagi muammolarni hal etish
Ijtimoiy moslashuv	Gender rollari va jamiyat me’yorlariga moslashish

Tahlil: Ushbu jadval yoshlar uchun ota bo‘lishda zarur psixologik jihatlarni ko‘rsatadi. Mas’uliyat va emotsional intellekt eng muhim komponent sifatida ajralib turadi, qaror qabul qilish va ijtimoiy moslashuv esa oilaviy barqarorlikni ta’minlaydi.

Tavsiyalar

1. Yoshlar uchun ota bo‘lish va erkaklik me’yorlarini targ‘ib qiluvchi o‘quv dasturlarini ishlab chiqish kerak.
2. Media va internet platformalar orqali mas’uliyatli va hissiy ota obrazlarini ko‘rsatishlozim.
3. Oilaviy tarbiyaga urg‘u berish, yoshlarni psixologik tayyorlash dardkor.

Xulosa qilib aytganda, ushbu maqolada yoshlarning otalik haqidagi ijtimoiy tasavvurlari va erkaklik (maskulinlik) me’yorlari keng qamrovda tahlil qilindi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, yoshlar orasida ota roli nafaqat an’anaviy ijtimoiy me’yorlar bilan, balki zamonaviy qarashlar bilan ham uyg‘unlashgan. Yoshlar ota bo‘lishni mas’uliyat, farzand tarbiyasi, oilaviy barqarorlik va shaxsiy o‘sish mezonini sifatida qabul qiladi.

Jadval va tahlillar shuni ko‘rsatadiki, yoshlar orasida mas’uliyatni iqtisodiy va tarbiyaviy jihat bilan bog‘lash keng tarqalgan bo‘lsa-da, emotsional qo‘llab-quvvatlash darajasi nisbatan past. Zamonaviy jamiyatda media, internet va ijtimoiy muhit yoshlarning otalik haqidagi tasavvurlarini boyitib, yangi erkaklik modellari shakllanishiga yordam beradi. Shu bilan birga, an’anaviy gender stereotiplari hali ham o‘z ta’sirini saqlab qolganligi, yoshlar uchun ota va erkaklik rolining murakkabligini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, yoshlar ongida ota roli va erkaklik me’yorlari shaxsiy rivojlanish, oilaviy barqarorlik va ijtimoiy uyg‘unlikni ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu masalaga e’tibor qaratish, oilaviy tarbiya va psixologik tayyorgarlikni rivojlantirish, shuningdek media orqali mas’uliyatli ota obrazlarini targ‘ib qilish, kelajak avlodning sog‘lom va barkamol shakllanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tursunov, R. (2015). Ota va farzand munosabatlari psixologiyasi. Toshkent: Fan.
2. Xolmatov, B. (2018). Oila va ijtimoiy qadriyatlar. Toshkent: Ma'naviyat.
3. To'xtayev, S. (2020). Yoshlar va zamonaviy jamiyatda erkaklik konsepti.
4. Erikson, E. (1968). Shaxsiyat: Yoshlik va Inqiroz. Norton.
5. Connell, R. W. (2005). Erkaklik. Kaliforniya Universiteti Nashriyoti.
6. Pleck, J. H. (2010). Otalik va erkaklik. Oilaviy masalalar jurnali, 31(10), 1350–1375.
7. Lamb, M. E. (2010). Bola rivojlanishida otaning roli. Wiley.
8. Hearn, J. (2012). Erkaklar va erkaklik sotsiologiyasi. Sage.
9. UNICEF. (2020). Otalarni ijobiy ota-onalikka jalb qilish. Nyu-York: UNICEF.
10. Bandura, A. (1986). Fikr va harakatning ijtimoiy asoslari: ijtimoiy kognitiv nazariya. Prentice-Hall.
11. Marsiglio, W., Amato, P., Day, R., & Lamb, M. (2000). 1990-yillar va undan keyingi yillarda otalik bo'yicha stipendiya. Nikoh va oila jurnali, 62(4), 1173–1191.
12. Kimmel, M. (2006). Amerikadagi erkaklik: Madaniy tarix. Oksford universiteti nashriyoti.